

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

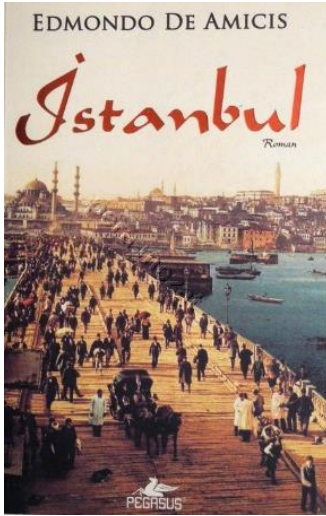
OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

KİTAP TANITIMI

EDMONDO DE AMICIS, “İSTANBUL”

(Pegasus Yayıncılık, İstanbul 2009, 376 Sayfa)

Elif Ezgi ÖZER¹

Asıl adı Constantinopoli olan eser 1874 yılında Edmondo de Amicis'in İstanbul'a yaptığı gezi sonrasında, Amicis tarafından kaleme alınmış ve 1876 yılında kitap halinde basılmıştır. Eser, Türkiye'de ilk olarak 1989 yılında Beynun Akyavaş tercümesi ile Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları tarafından basılmıştır. Daha sonra yine aynı ismin tercümesiyle (1993) Türk Tarih Kurumu Yayınları tarafından yayımlanmıştır. 2009 yılında ise Pegasus Yayınları eserin Sevinç Tezcan Yanar çevirisini yayımlarken, 2010 yılında Yapı Kredi Yayınları kitabın Filiz Özdem tarafından yapılan çevirisini basmıştır. Ancak bugün piyasada eserin genellikle Pegasus Yayınları'na ait basımı bulunabilmektedir. Bu yazıda da kitabın Pegasus Yayınları tarafından 2009 yılında yayımlanan ikinci baskısı tanıtılmıştır.

Kitap on yedi bölümden, Umberto Eco tarafından kaleme alınan ön söz yazısından, kitabı orijinal dilinden İngilizce'ye tercüme eden Stephen Parkin tarafından kaleme alınan giriş yazısından ve ressam Enrico Junk'a ait yirmi bir gravürden oluşmaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta gravürler ile ilgilidir. Orijinal eserde toplam gravür sayısı kırk beştir. Söz konusu bu gravürler karakalem tekniği ile oluşturulmuştur. Fakat elimizdeki kitaba baktığımızda yirmi bir adet gravürün okuyucu ile paylaşıldığı ve bu gravürlerin renklendirildiği görülmektedir. Yayınevi kırk beş gravür arasından neden ve hangi kriterleri göz önüne alarak bu yirmi bir gravürü seçmiştir? Niçin gravürlerin hepsini verme gereği duymamıştır? Bu seçimin neye göre yapıldığına dair okuyucu olarak sorularımıza kitabın içerisinde cevap aranmaktadır.

Amicis kitap boyunca ne İstanbul'a vardığı tarihi ne de şehirde kaç gün kaldığını açık bir şekilde vermiştir. Okuyucu ancak kitapta verilen detay bilgileri dikkatli bir şekilde takip edebilirse Amicis ve arkadaşı Junk'un İstanbul'a ne zaman geldiğini, kaç gün ve nerede kaldığını bulabilir. Metnin geneline baktığımızda yazar seyahati boyunca gezdiği gördüğü yerleri sırasıyla vermekte ve kendi izlenimleri arasına sık sık kitabi bilgiler

¹ Akdeniz Üniversitesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, ozel_elifezgi@hotmail.com

eklemektedir. Zira Amicis eserini, seyahati sona erdikten sonra tuttuğu notlar ve hatırında kalanları bir araya getirerek kaleme almıştır. Bu nedenle kitabın gezi-anı kategorisi altında değerlendirilmesi daha doğru olur. Ne var ki yayınevi bu eseri "roman" kategorisi altında yayımlamıştır. Yayınevinin niçin böyle bir tercihte bulunduğu anlaşılamamaktadır.

İstanbul adlı eserin *Varış* başlıklı birinci bölümüne (s. 17-32) yazar, İstanbul'a gitmek için bindiği gemide yaşadıklarını anlatarak başlar. Gemide farklı milletlerden birçok yolcu bulunmaktadır. Amicis, bu yolcuların dış görünüşlerini ve İstanbul'a varmak için duydukları heyecanı anlattıktan sonra İstanbul'a yaklaşırken görmüş olduğu manzaranın dünyanın en güzel manzarası olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: "*Gözlerimin önündeki manzarayı bir imparatorluğa bile değişmem.*" (s. 29).

Eserin ikinci bölümünün (s. 33-36) başlığı *Beş Saat Sonra*'dır. Amicis ve ressam arkadaşı Junk artık gemiden inmiş ve o görmeyi heyecanla bekledikleri kente, İstanbul'a ayak basmışlardır. Bu bölümde yazar İstanbul'da eski ile yeninin, doğu ile batının bir arada bulunduğu, şehirde büyük bir karmaşanın olduğuna yer vermektedir. Bu karmaşa ve tezatlıklarla dolu şehir hakkında yazar ne hissedeceğini bilememektedir. Şehri sevip sevmediğini, ona karşı bir tikslenme içinde mi yoksa büyülenmiş bir ruh hali içinde mi olduğuna karar verememiştir (s.36).

Köprü başlıklı üçüncü bölümde (s. 37-34) Amicis yavaş yavaş şehir ile ilgili kendi hislerinden bahsetmeyi bir kenara bırakarak gördüklerini, ilk izlenimlerini yansıtmaya başlar. Bu bölümde Galata'dan Haliç'e kadar uzanan ve "yüzen köprü" olarak adlandırılan köprü ve köprü üzerindeki insan yığınları ile ilgili izlenimler aktarılmıştır. İstanbul ile ilgili genel bilgi sahibi olmak isteyenlerin öncelikle bu köprü üzerindeki kalabalığı gözlememesi gerektiği ifade edilmektedir. Çünkü bu köprü, İstanbul'un en kalabalık aynı zamanda Asya ile Avrupa'yı bağlayan öyle ki adeta İstanbul'un demografik panoramasını gözler önüne seren yeridir (s. 38).

Dördüncü bölümün (s. 45-52) başlığı *İstanbul*'dur. Bölüm içerisinde Amicis İstanbul'un dar ara sokaklarını, bu sokaklarda bulunan evleri belirli bir semt veya sokak adı vermeden tüm detaylarıyla anlatmaktadır. Burada okuyuculara kuş bakışı İstanbul portresi çizilmiştir. Amicis'in dikkatini en çok çeken şey yaşam alanlarının bulunduğu sokakların Avrupa ile karşılaştırıldığında çok bakımsız, sefalet ve sessizlik içinde olmasıdır. Bu yaşam alanlarından işlek caddelere çıkıldığında ise tam tersine görkemli binalar ve zarif camiler vardır. Yazar bu durumun sebebinin kendince şu şekilde açıklamıştır: "*Bütün büyük ve güzel şeyler Tanrı'nın ya da Tanrı'nın yeryüzündeki simgesi olan Sultan'ındır. Onun dışında her şey fanidir ve dünya işlerine derin bir küçümsemenin izlerini taşır.*" (s. 49).

Otel başlıklı beşinci bölümde (s. 53-57) yazar, kendisi ve arkadaşının İstanbul seyahati boyunca kaldıkları otelden bahsetmiştir. Söz konusu otelde çeşitli milletlerden müşteriler bulunmaktadır. Amicis de bu fırsatı kaçırmayarak oteldeki müşterileri dikkatle incelemiş ve bunların genel özelliklerine bu bölümde yer vermiştir. Ne var ki yazar kaldığı otelin ismini bölüm içerisinde vermemiştir. Okuyucu, Amicis ve arkadaşının kaldığı otelin ismini ilerleyen bölümlerde öğrenebilecektir.

Altıncı bölüm (s. 59-60) *İstanbul* başlığını taşıyan oldukça kısa bir bölümdür. Bölüm içinde yazar İstanbul'a gelecek yabancıların bu şehirde doğu ve batı kültürüne ait her şeyi bulabileceklerinin altını çizmektedir.

Galata başlıklı yedinci bölüm (s. 61-82) *Galata Kulesi, Galata Mezarlığı, Pera, Büyük Bir Mezarlık, Pangaltı, Aziz Dimitri, Tatavla, Kasımpaşa, Kahve, Kubbealtı, Piyalepaşa, Okmeydanı, Piripaşa, Hasköy, Halicioğlu, Sütluçe, Kayıkta* olmak üzere on altı alt başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıklar gezilen yerlerin sırasına göre dizilmiştir. Amicis ve Junk İstanbul'a gelişlerinin dördüncü gününde Haliç'in kuzey kıyısı boyunca dolaşmışlardır. İkilinin ilk durakları Galata ve Galata Kulesi olmuştur (s. 63). Bu bölgede daha çok yabancı tüccarların bulunduğu dair bilgi verdikten sonra bir Müslüman mezarlığı olan Galata Mezarlığı'na geçmişlerdir. Mezarlıkta özellikle mezar taşları, yazarın dikkatinden kaçmamıştır. Mezarların üst kısmında bulunan prizma tepelikler Amicis'in dikkatini en çok çeken şey olmuştur. Amicis mezarların üzerinde bulunan bu tepeliklerin Müslümanların ahiret inancı ile ilgili olduğuna dair bilgilere yer vermiştir. Verilen bu bilgiler ışığında bu kısmın gezi notları kitap haline

getirilirken eklenmiş bir bilgi notu olduğu tahmin edilmektedir. Mezarlığın ardından Amicis ve Junk, yazar tarafından "zevkin ve zarafetin merkezi" (s. 65) olarak ifade edilen, Pera'ya geçmişlerdir. Amicis bölgenin Avrupa tarzı görünümü ve nüfusu hakkında gözlemlerini aktarmıştır. Yazar, bu uzun bölümün geri kalanında Rum mahalleleri Aziz Dimitri ve Tatavla, önemli bir Müslüman gettosu olan Kasımpaşa, Piyalepaşa, Piripaşa, Hasköy semtlerinin üzerinde bıraktığı etkiyi ve gözlemlerini aktarırken, Türklerin bazı alışkanlıklarına da değinmiştir. Örneğin, Türklerin günde on iki fincan kahve içtiği (s. 73) bilgisine yer verirken kahve ve kahvehane kültürünün oldukça yaygın olduğunu da belirtmiştir. Yazar bununla ilgili şunları söylemektedir: "*Kendinizi İstanbul'un hangi bölgesinde bulursanız bulun, başınızı bile çevirmeden 'Kahveci' diye seslenmeniz yeterlidir; üç dakika içinde dumanı tüten fincanı önünüzde bulursunuz.*" (s. 73). Bunun yanı sıra kahvehanelerin yalnızca kahve içmek amacına hizmet etmediğine aynı zamanda berber, dişçi, kan alma yeri olarak da hizmet ettiğine yer vermiştir. Amicis'in verdiği bu bilgi doğrultusunda mekanların işlevlerinin zaman içinde nasıl değiştiği takip edilebilir.

Sekizinci bölümün (s. 83-160) başlığı *Kapalıçarşı*'dir. Bölüm *Işık, Kuşlar, Anılar, Benzerlikler, Giyim Kuşam, İstanbul'un Geleceği, Köpekler, Haremağaları, Ordu, Tembellik, Gece, İstanbul'da Hayat, İtalyanlar, Tiyatrolar, Türk Mutfağı, Ramazan, Eski İstanbul, Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, Hamam, Serasker Kulesi, İstanbul* adlı yirmi üç alt başlıktan oluşmaktadır. Bölümün ana başlığı ile alt başlıkları birbirinin devamı değildir. Her biri birbirinden bağımsız konularla ilgilidir.

Kapalıçarşı ana bölümünde çarşıya ulaşmak için geçtikleri yollardan bahseden Amicis yol üzerinde bulunan Balık Pazarı ile Mısır Çarşısı hakkında da gözlemlerini yansıtır. Kapalıçarşı'nın hem dış hem de iç görünümü anlatılır. Oldukça düzenli bir plana sahip olan çarşıya gelen yabancılar yanlarında rehber olmadan kısa sürede aradıkları dükkanı bulabilirler (s. 88). Zira çarşı her ürünün sıralandığı küçük çarşılarından meydana gelmektedir. Kitapta bu çarşılar şu şekilde sıralanır: Tekstil ve kıyafet çarşısı, pipo çarşısı, parfüm çarşısı, mücevherciler çarşısı, Avrupalı tüccarlara ait tuhafiyeye dükkanlarının bulunduğu çarşı, ayakkabıcılar çarşısı, silah çarşısı, eski kıyafetler çarşısı, fes çarşısı. Söz konusu bu çarşıların her biri detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Okuyucu bu bölümün alt başlıklarının satır aralarında Amicis'in ve Junk'un hangi mevsimde İstanbul'da olduğu bilgisine ulaşabilir. Aynı zamanda *Ramazan* alt başlıklı kısımda da Amicis, Ramazan ayı içerisinde İstanbul'da bulunduğunu belirtmiştir (s. 142).

Yazar, bölümün geri kalanında devlet idaresinde yaşanan değişimlerin Osmanlı toplumunda, insanların giyim kuşamında, sosyal ilişkilerinde de değişime neden olduğuna yer vermiş (s. 111) bu değişimin her alanda olduğu gibi ordu da yaşandığının altını çizmiştir (s. 123). Bunların yanı sıra Türklerin karakter özellikleri (s. 130) ve yeme-içme alışkanlıkları (s. 139) ile ilgili izlenimlerini de aktarmıştır.

Dokuzuncu bölümün (s. 161-179) başlığı *Ayasofya*'dır. Topkapı Sarayı'nın tam karşısında yer alan Ayasofya'ya yazar, Müslüman ve Hristiyan bakış açısını daha iyi kavrayabilmek için, Rum bir tercüman ve Türk kavasla gitmiştir. Öncelikle aynı bölgede bulunan Sultan III. Ahmet Çeşmesi'ni detaylı bir şekilde betimlemiş ardından Ayasofya'nın dış ve iç görünümünü kendi gözlemleri ile kitabi bilgileri bir araya getirerek ifade etmiştir.

Dolmabahçe başlıklı onuncu bölümde (s. 181-195) yazar, Dolmabahçe Sarayı'nın mimari özelliklerinden, yapıda kullanılan mimari tarzdan, sarayın zengin ve gösterişli duruşundan tüm ayrıntılarıyla bahseder. Amicis, sarayın içine girememiştir; ama sarayın içini görenlerin izlenimlerini kitapta okuyucuları ile paylaşmıştır. Ardından dönemin padişahı Abdülaziz'in (1861-1876) kişiliği hakkında bilgiler verir. Abdülaziz ile ilgili aktardığı bilgiler seyahati boyunca kulağına çalınan söylentiler ve padişah ile ilgili okuduklarından ibarettir.

Türk Kadınları başlıklı on birinci bölüm (s. 197-238) kitabın en tartışmalı kısımlarından biridir. Bölüm başlığından da anlaşılacağı üzere Türk kadınlarının giyim kuşam alışkanlıkları, sosyal hayatta davranış şekilleri, evlilik hayatı, karakter özellikleri ve hamam alışkanlıklarından uzun uzun bahsedilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı kadınların dahi Türk kadınları ile ilgili bu kadar detaylı bilgiye ulaşamadığı göz önüne alınırsa, bu bölümün önemli bir kısmının yazarın hayal gücü ile başka kaynaklardan okuduklarının bir birleşimi olduğu

neticesine ulaşılabileceği tek şey İstanbul'un kalabalık semtlerinde görmüş olduğu kadınların giyim kuşamlarıdır.

Yangın Var başlığını taşıyan on ikinci bölümde (s. 239-255) yazar, İstanbul'da sabaha karşı şahit olduğu bir yangından yola çıkarak yangını söndürmeye giden tulumbacılar hakkında gözlemlerini aktarmaktadır. Amicis tulumbacıları şöyle tasvir etmiştir:

"Çıplak başları ve kıllı göğüsleriyle, genci yaşlısı, zencisi, cücesi, devi, kirpi saçlısı, keli, katil ve hırsız tiplisi her tarafları ter içinde, dördü omuzlarında bir çocuk tabutunu andıran küçük bir tulumba ile yarı çıplak bir güruh yanımızdan geçtiler. Uzun kancalı sırtlar, halat bobinleri, baltalar ve kazmalarla donanmış halde, naralar atarak ve bağırarak, iri iri açılmış gözlerle, uçuşan saçlar ve peşlerinde sürüklenen paçavralarla, telaşlı ve ciddi suratlarla bakarak Galata yönünde kayboldular." (s. 241)

Söz konusu bu yangın yazara 1870 yılında Pera yangını ile ilgili okuduklarını ve duyduklarını hatırlatır ve kendisi bu yangın hakkında bildiklerini okuyucuya aktarır.

On üçüncü bölüm (s. 257-280) *Surlar* başlığını taşımaktadır. Amicis İstanbul seyahati boyunca ilk kez yanında arkadaşı Junk olmadan "İstanbul dışı" veya "Surların dışı" olarak bilinen bölgeye gzmeye gitmiştir. Yazar gözlemlerinin yanı sıra bu bölge ile ilgili kitabi bilgileri (s. 260-267) okuyucuya aktarmayı ihmal etmemiştir.

On dördüncü bölüm (s. 281-323) *Eski Topkapı*'dır. Yazar, sarayın 1874 yılındaki halini yani kendi gördüklerini aktarmayı beyhude bir çaba olarak gördüğü için Topkapı Sarayı'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş devrindeki önem ve işlevine dikkat çekmektedir. Bununla birlikte sarayın bölümleri ve bu bölümlerde çalışan görevliler hakkında detaylı bilgi vermiştir. Bu bölümde de daha önceki birçok bölümde olduğu gibi yazar kendi gözlemlerinden ziyade kitaplardan okuyup öğrendiklerini okuyucu ile paylaşmayı tercih etmiştir.

Son Günler olarak adlandırılan on beşinci bölüm (s. 325-345) *Camiler, Sarnıçlar, Üsküdar, Çırağan Sarayı, Eyüp, Yeniçeri Müzesi, Dervişler, Çamlıca* alt başlıklarından oluşmaktadır. Bu alt başlıkların her biri birbirinden bağımsız olmakla birlikte seyahat edilme sırasına göre de dizilmemişlerdir. Çünkü yukarıda da belirtildiği üzere yazar, eseri seyahatini tamamladıktan sonra kaleme almış ve tuttuğu gezi notları ile kitaplardan okuduklarını bir araya getirerek okuyucuya ulaştırmayı tercih etmiştir.

Türkler adını taşıyan on altıncı bölüm (s. 347-358) kitap içerisinde *Türk Kadınları* başlıklı on birinci bölüm ile birlikte en tartışmalı bölümdür. Kitap boyunca Türklerin yaşayış biçimlerinden, hal ve tavırlarına, yeme-içme alışkanlıklarına kadar her alanda gözlemlerine yer veren yazar, bu bölümde Türklerin karakter özelliklerini anlatmaya odaklanmıştır. Burada yaptığı genellemelerle Avrupalı oryantalistlere özgü bir Türk stereotipi ortaya koyma çabası içine girmiştir.

Boğaziçi başlıklı son bölümde (s. 359-374) Amicis İstanbul'dan gemiyle ayrılırken Boğaz boyunca sıralanan semtleri son bir kez anlatmaya çalışmış ve "Doğu rüyası"nın burada sona erdiğini, İstanbul'dan ayrıldığı için oldukça hüzünlü olduğunu aktarmıştır.

Sonuç olarak, gezi kitapları da günlük ve anı türü kaynaklar gibi tarihçiler için önemli veriler, detaylar barındıran belge hükmündedirler. Fakat araştırmacılar gezi kitaplarını kaynak olarak kullanırken dikkatli olmalıdırlar. Zira bu tarz kaynaklar yazarın bakış açısına bağlı oldukça öznel bilgiler içerebilmektedir. Bu sebeple bu tarz eserler kaynak olarak kullanılırken aynı dönemden, aynı bölgeden, aynı mekandan bahseden kaynakların, belgelerin bir arada kullanılması gerekmektedir. Söz konusu durum 1874 yılında Edmondo de Amicis tarafından kaleme alınan gezi kitabı kategorisi altında değerlendirilen *İstanbul* eseri için de geçerlidir. Kitap, özellikle şehir tarihi ve sosyal tarih araştırmacıları için önemli bilgiler içeren bir kaynaktır. Ne var ki her gezi kitabında olabileceği gibi bu eserde de yazar çoğu zaman öznel bakış açısını hissettirmektedir. Bu sebeple tarihçiler bu eseri kaynak olarak araştırmalarında kullanacaklarsa hem eserde yer alan detay bilgileri daha iyi kavrayabilmek hem de görece daha nesnel sonuçlar ortaya koyabilmek için başka kaynaklardan da yararlanmalıdırlar.